

מעדני שבת

פרשת ויצא תשפ"ו

גליון תפ"ז

— מעדנים על הפרשה בהלכה ובאגדה —

נערך בס"ד ע"י מתתיהו אליהו הכהן זילביגר

שבע ברכות

פנים חדשות

השיטה (כתובות ז'): כתב יש מי שאמר דבעינן לכל הפחות שנים מדנקט פנים חדשות ומיעוט רבים שנים, וטעותא היא כי ודאי בכל יום מספיק באחד, וריבוי הפנים דנקט הוא לפי רוב הימים שאחרי ז' ימים יהיו שם בסך הכל פנים חדשות כי כל יום צריך אחד חדש.

הפתחי תשובה כתב שאשה לא חשיבא פנים חדשות, דאין פנים חדשות אלא למי שראוי להמנות בעשרה של ברכת חתנים, וכן קטן אינו מצטרף.

השו"ע מביא מחל' אם מי שהיה בחופה ולא בסעודה נחשב פנים חדשות. וי"א שאינם נקראים פנים חדשות אלא א"כ הם בני אדם שמרבים בשבילם. וי"א דשבת וי"ט הוי כפנים חדשות בסעודת הלילה ושחרית אבל לא בסעודה שלישית. הרמ"א כתב ועכשיו נהגו במדינות אלו לברך ז' ברכות בסעודה ג', ואפשר משום דרגילים לבא פנים חדשות, וי"א מטעם דרגילין לדרוש והדרשה הוי כפנים חדשות. הערוך השולחן כתב דשבת נחשב פנים חדשות משום דהוה כשמחה חדשה והדרך להרבות בשבת שמחה ומנות, וכן מפני הנשמה יתירה.

הרמ"א כתב וי"א דאם היו שם פנים חדשות אע"פ שאין אוכלין שם מברך בשבילם לילה ויום. החלקת מחוקק כתב שברא"ש משמע שלכל סעודה צריך פנים חדשות.

ב' כוסות

השו"ע שם כתב י"א שאין לומר ז' ברכות על כוס ברכת המזון, אלא מביא כוס אחר ואומר עליו ז' ברכות, וחוזר ולוקח כוס של ברכת המזון ואומר עליו בורא פרי הגפן. וי"א שאין צריך אלא על כוס של ברכת המזון מברך ז' ברכות. הרמ"א מוסיף דאפילו לאשר ברא לחוד בעינן שתי כוסות. והטעם משום שאין עושים מצות חבילות חבילות. והחלוקים ס"ל שהז' ברכות הם חלק מהברכת המזון. הבית שמואל (ס"ק י"א) כתב שאין צריך להכין כוס השני אלא בעת שאומר הברכות.

הט"ז שם חולק וכתב שאמירת דוי הסר הוא חלק מהשבע ברכות על כן יש להביא ב' כוסות קודם ברכת המזון, ולומר דוי הסר על כוס האחת שמייחד לז' ברכות ואחר דוי הסר מניחו ונוטל הכוס של ברכת המזון ואח"כ חוזר ונוטל את של ז' ברכות.

המגן אברהם (או"ח קמ"ז י"א) כתב לדעת הרמב"ם אין קפידא על ההבאתן ביחד אבל תוס' ס"ל שלא יביאו שני הכוסות לפניו בבת אחת אלא רק לאחר ברכת המזון יביא כוס אחר ויברך ז' ברכות.

בתשובות ונהגות (ד' רצ"ה) כתב שברכת בורא פרי הגפן הוא חלק מהשבע ברכות, ואינה רק מפני הטעימה אלא זהו דין כעין שירה לברך על היין, וכמו קידוש ביום השבת, וחייבין לברך על כוס של ז' ברכות גם בורא פרי הגפן, רק היות שבלאו הכי יש כוס דברכת המזון לברך עלה לכן הוא מברך על הכוס דברכת המזון ומתכוין גם לכוס השני, ולכן יש להעמיד לפניו את שתי הכוסות כשמברך ומכוין על שניהם, אף שבידו מחזיק הכוס דברכת המזון לבד.

אין מכבדין את החתן לברך יש שכתבו כדי שלא לבייש חתן שאינו יודע, הערוך השולחן כתב שכיון שהם ברכות להחתן והכלה שיצליחו א"כ בהכרח שאחרים יברכו אותם.

כתיב (כט, כז) 'מלא שבע זאת', מכאן מקור לשבע ברכות. השו"ע (אה"ע ס"ב) כתב אין מברכין ברכת חתנים אלא בעשרה גדולים ובני חורין, וחתן מן המנין. וכשאין מברכין אלא ברכת אשר ברא אינו צריך עשרה אלא מספיק ג'.

הרמ"א כתב וי"א דאף ברכת אשר ברא אין מברך אלא כשמזמנין אחרים אבל אם אוכל עם בני ביתו אין מברכין. החלקת מחוקק והבית שמואל מוסיפים אפי' שהשמחה במעונו אין מברכים כשאינו סועד עם אחרים.

בית שמואל (ס"ק י"א) כתב ואין אומרים דוי הסר אלא כשמברכים ז' ברכות, וכשאין אומרים ז' ברכות אלא ברכת אשר ברא אומרים נודה לשמך.

האלף לך שלמה (או"ח צ"ג) כתב אם החתן לא נטל ידיו אפי' היו כמה אנשים שנטלו ידיהם לפת לא יברכו ז' ברכות, אך אם החתן סועד עמהם די אם ג' אכלו פת אף אם שאר החבורה לא אכלו, וגם הפנים חדשות לא אכלו פת כיון דעכ"פ החתן והכלה שמחים בבואם יברכו שבע ברכות, ולא בעינן שהפנים חדשות יאכלו פת רק די אם יושבים עמהם בחבורה אחת ונהנין קצת ממגדנות שמחים חתן וכלה בשבילם ויברכו שבע ברכות.

ביאור הברכות

רש"י (כתובות ח'). מפרש ברכת שהכל ברא לכבודו אינה מן הסדר אלא לאסיפת העם הנאספים שם לגמול חסד זכר לחסדי המקום שנהג עם אדם הראשון שנעשה לו שושבין ונתעסק בו ואסיפה זו כבוד המקום היא, ומשעת אסיפה ראוי לברכה אלא מכיון שיש ברכה על הכוס הזקיקה לסדרה עליו. ולפי שאינה משאר סדר הברכות וכולה הודאה אחת לא חתמו בה בברוך.

ברכת יוצר האדם תיקונה ליצירה ראשונה של אדם הראשון ואינה מסדר ברכות הזווג דהא ביצירה הראשונה אכתי נקבה לא הוא, ומתוך שאנו מברכין על יצירה השניה תקנו אף על הראשונה שהיא עיקר ותחילתו.

ולפי שהסדר מתחיל מאשר יצר לפיכך פתח בה בברוך וחתם בה בברוך כדרך כל ראשי סדרי ברכות, ושוש תשיש ושמש תשמח מפני שהן ברכה הסמוכה לחברתה לא פתח בה בברוך ככל הברכות שסמוכות אחר הראשונה על הסדר, ורק ברכת אשר ברא מפני שהיא נאמרת יחידית כשאין שם פנים חדשות לפיכך אינה מן הסמוכות והוצרך לפתוח בה בברוך ולסיים בה בברוך.

ומה שמברך 'שוש תשיש ותגל העקרה בקבוץ בניה לתוכה בשמחה' הוא לפי שאנו צריכין להעלות זכרון ירושלים על ראש שמחתנו. ואח"כ מברכים 'שמח תשמח' שהיא ברכה לחתן וכלה שיצליחו בשמחה וטוב לב, ואשר ברא לשם כל ישראל.

הבאר היטב (אבן העזר ס"ב א') כתב ברכת חתנים אין להם סדר ומי שחסר אחד מהנה מברך אותה כשזוכר.

האג"מ (אבן העזר ד' פ"ח) דן שמי שבטעות בירך אשר יצר תחילה האם לברך אח"כ ברכת יוצר האדם, דאולי מכיון שכבר בירך אשר יצר שהיא יצירת שניהם ושוב אין לברך על יצירה ראשונה, ופוסק למעשה אין לברך דספק ברכות להקל. המשנה הלכות (י"ד ע"ז) תמה על האג"מ מדברי הבאר היטב הנ"ל שמבואר שאין סדר ופוסק שיש לברך.

כתיב (כט, ה) 'ויאמר להם הידעתם את לבן בן נחור ויאמרו ידענו, ויאמר להם השלום לו ויאמרו שלום והנה רחל בתו באה עם הצאן', החתם סופר מפרש כי יש מי שיש לו שלום עם בני עירו מתוך אהבה, ומתיחס השלום אליו, ויש איש רע גבר אלים שהכל יראים ממנו ומפני פחדו הם בשלום עמו אבל רק לפנים, וזה שלום של שנאה. ויעקב שאל השלום לו, אם יש שלום בינו לבנים מחמת אהבה, והשיבו שלום, אך רק מתוך שנאה, והאות כי רחל בתו באה עם הצאן כי רועה היא, והרועים לא ירצו לרעות את צאנו אפי' בשכר והוא מוכרח לשלוח את בתו בין הרועים.

עוד יש לפרש ששאל להם השלום לו, שיש להם התחברות עמו בשלום, ויאמרו שלום והנה רחל בתו וגו', לאמר שיש שלום ביניהם בעבור שאין להם עסק עמו כמו שתראה שרחל בתו באה עם הצאן ואין שום איש רוצה להיות אצלו רועה, וזה אינו רק מניעה מן המחלוקות משא"כ השלום הוא התחברות איש ברעהו.

כתיב (ל, מג) 'ויהי לו צאן רבות ושפחות ועבדים וגמלים וחמורים', לכאן צריך ביאור הרי בכל מקום כתוב עבדים קודם שפחות, מדוע הקדים כאן שפחות.

המשך חכמה מבאר שלצורך הצאן קנה שפחות, ולצורך הגמלים וחמורים קנה עבדים, ולכן הקדים שפחות לעבדים להראות שהשפחות היו מיוחדות לצאן והעבדים לגמל וחמור.

ובזה מדויק נמי מה דכתיב אצל אברהם (יב, טז) 'ולאברם היטיב בעבודה ויהי לו צאן ובקר וחמורים ועבדים ושפחות ואתונות', דהפסיק בעבדים ושפחות בין חמורים לאתונות, ללמדנו דבר זה, דלחמורים נתן עבדים, ולא אתונות שפחות.

ויש להוסיף דיתכן שאברהם קנה מקודם עבדים ללמד דרכי השם יתברך והנהגתו, אבל אצל יעקב היה בנקל לו להשיג שפחות קודם, מפני שכבר נצטוו על המילה, ולא היו רוצים העבדים להימול, ולכן קנה שפחות קודם.

כתיב (כט, יג) 'ויהי כשמע לבן את שמע יעקב בן אחתו וירץ לקראתו ויחבק לו וינשק לו ויביאהו אל ביתו ויספר ללבן את כל הדברים האלה, ויאמר לו לבן אך עצמי ובשרי אתה'.

בספר תולדות יצחק מבאר שבתחילה ששמע שיעקב הוא תם יושב אהלים הוא הלך וחבק ונשק אותו כמו שעושים לאותם שאינם בקיאים ברמאות ועושים להם חנופה כדי שיתנו להם ממונם, וכדי לעשות להם אונאה שחשב שהוא מביא אבנים טובות ומרגליות למכור. אבל לאחר שסיפר ללבן את כל הדברים האלה, שבא בורח בעבור הבכורה והברכה, אמר ליה אך עצמי ובשרי אתה, אני חשבתי שהיית תם, אבל עתה אני רואה שגם כן אתה רמאי כמוני, עצמי ובשרי אתה, וזהו אך רמאי כמוני.

הנה בכל פרשת ויצא כולה אין שום פרשה פתוחה או סתומה. ר' צדוק הכהן בפרי צדיק מפרש שהפרשיות הם ליתן ריוח להתבונן בין פרשה לפרשה וכאן כל הפרשה ענין אחד הוא שמרמז לבנין כנסת ישראל. ונרמז במה שאמרו בבראשית רבה (ע"ג, א) שהיה לו ששים ריבוא עדרים ומספר ששים ריבוא הוא מכוון לנפשות בני ישראל ששורש כנסת ישראל ששים ריבוא כמנין אותיות וחלקי אותיות שבתורה. והיה כל עסקו מתחילת הפרשה עד סופה הוא לבנות ולהעמיד העתיד של כנסת ישראל.

ובזה גם מובן ההפטרה שקוראים בו 'שובה ישראל וגו', כי בפשטות השייכות להפרשה הוא רק ראש ההפטרה ויברח יעקב וגו', אבל באמת גם ההמשך בהפטרה כמו שובה ישראל קשור לפרשה כי כל ענין הפרשה מרמז על בנין כלל ישראל ועל הגלות ותכלית הגלויות לתקן כל נפש מישראל, ולכן מפטירין שובה ישראל וגו'.